

Foto: Rogalands Avis/ Stavanger byarkiv.

Da Stavanger adopterte en polsk by

TERJE JOHANSEN

Da Olav T. Laake høsten 1981 foreslo at Stavanger skulle adoptere en polsk by, resulterte det i en innsamlings- og hjelpeaksjon som varte i mer enn ti år. Fra november 1981 til desember 1991 kjørte 165 trailere til sammen 2000 tonn mat, klær, medisiner og utstyr fra Stavanger til den nord-polske byen Elbląg.

Det var på et møte i formannskapet en torsdagskveld i midten av oktober den kjente arbeiderpartipolitikeren la fram ideen om å hjelpe nødstilte polske familier. Nettopp hjemkommet fra Polens tredje største by Łódź, som kommunens utsending på en internasjonal kongress, hadde han fremdeles grelle bilder av polakkenes hverdag på netthinnen. Han hadde sett åpenbar bolignød, iøynefallende fattigdom og lange matkøer, og han var blitt fortalt at tuberkulose igjen var på frammarsj i landet. Det hadde gjort sterkere inntrykk enn foredrag og diskusjoner på kongressen.

Det var Olav T. Laake som foreslo at Stavanger kommune skulle adoptere en polsk by. Høsten 1981 besluttet Stavanger å sette i gang en innsamlingsaksjon til den nord-polske byen Elbląg. Laake ledet aksjonen så lenge den varte - i ti år. Foto: Terje Johansen.

- Jeg synes vi skal ta oss råd til å dele litt av vår velstand med polske medmennsker i nød, sa Laake.

De andre formannskapsmedlemmene reagerte umiddelbart positivt, og fungerende ordfører Halvor Hjertvik engasjerte seg personlig. I løpet av noen dager hadde ordføreren og hans stab snakket med de rette personene, fått

velsignelse av både den norske og den katolske kirke i Stavanger, og sikret seg støtte fra fagbevegelsen, legeföreningen, skolene, idrettsorganisasjonene, handelsstanden, Norsk Folkehjelp, Røde Kors og andre lokale aktører. I slutten av oktober ble det formelt bestemt at Stavanger skulle organisere en humanitær hjelpeaksjon, rettet mot byen Elbląg. Formannskapet oppnevnte et arbeidsutvalg og en hovedkomité som fikk ansvaret for å lede og administrere aksjonen. Laake ble formann i arbeidsutvalget, der Stavanger Aftenblads Stein Viksveen (som også nylig hadde vært i Polen) ble en nyttig medspiller, hvor Svein Fjellheim representerte Stavanger Samorg, so-

kneprest Odd O. Berentsen kirken, og Kari Thu Stavanger kommune. I hovedkomitéen satt blant andre domprost Enok Ådnøy, sokneprest Alex Kons fra den katolske kirke, Sverre Berg Landsnes fra fagbevegelsen, Tadeusz Wielechowski fra Polsk Norsk Forening, og kommunalutvalgets medlemmer.

WALESA OG KALINOWSKI

Egentlig var det den nye, uavhengige fagbevegelsen Solidaritets leder, Lech Wałęsa, som hadde pekt på Elbląg. – Hvis det er noen som virkelig trenger hjelp, er det innbyggerne i Elbląg, hadde Wałęsa sagt i en samtale med Stein Viksveen.

Elbląg var en by omtrent på Stavangers størrelse, beliggende 50 kilometer øst for Gdansk på Polens østersjøkyst. En gammel hansaby med omskiftelig historie, som så sent som i 1970 hadde vært skueplass for voldsomme opptøyer og protestaksjoner mot kommunistregimet i Warszawa. Aktivister fra Elbląg var også med da Solidaritet (Solidarność) ble dannet høsten 1980, etter en ny bølge av streiker og sosial uro som spredte seg over hele landet. Fra å være et «uavhengig, selvstyrt fagforbund» utviklet Solidaritet seg raskt til å bli en bred demokratibevegelse med mer enn 10 millioner medlemmer. Utover høsten 1981 økte polariseringen i det polske samfunnet. Forsyningskrise var én av grunnene.

- Det var matmangel over hele landet, ikke bare i Elbląg, forklarer Ryszard Kalinowski i 2014. Som Solidaritets fremste lokale tillitsvalgte i Elbląg-

distriktet i 1981, og Wałęsas nestkommanderende i den nasjonale bevegelsen, hadde han førstehånds kjennskap til forholdene. – Vi pleide å si at det eneste de hadde i butikkhyllene på den tida, var eddik og sennep. Folk fikk utdelt matkuponer for blant annet kjøtt, og det var fortsatt mulig å få tak i grønnsaker og egg. Men situasjonen var prekær, sier Kalinowski.¹

Elbląg. Foto: Wikipedia, Pawel Sutkowski

MANGE FLERE ENN VENTET

Senhøstes 1981 var imidlertid hjelpen på vei. Stavanger kommune hadde utfordret sine innbyggere til å dele av egen overflod, og responsen var over all forventning. Folk kom fra hele distriktet med pakker – fra Stavanger og nabokommunene, fra Jæren og Ryfylke. Kommunens informasjonsavdeling var mottakssentral de første dagene. Der holdt de på å drukne i pakker, og måtte raskt finne en annen løsning. Stavanger havnelager egnet seg bedre, men også der hopet pappeskene seg opp og fylte snart store deler av de svære lokalene.

- Det kom mange, mange flere enn vi hadde regnet med, forteller Åge Askø, den gang ansatt i kommunens informasjonsavdeling.

Sammen med kollega Lars Gellein hadde Askø hånd om alt det praktiske – koordinering, tilretteleggelse, bestillinger. Det ble inngått avtale med et lokalt transportfirma,

Ryszard Kalinowski – var leder for Solidaritet i Elblag og bosatte seg senere i Stavanger.
Foto: Alfred Aase, Rogalands Avis/Stavanger byarkiv.

og Polsk Norsk Forenings medlemmer² stilte manns-terkt opp for å stue esker og pakker ombord i traileren. Den første kjørte i midten av november. Sjåførene hadde med seg navnelister tilbake fra Elblag, og etter hvert ble flere og flere av pakkene som skulle sendes, påført navn og adresse. Slik ble det opprettet kontakt mellom familier i Stavanger-området og i Elblag, og lagt et grunnlag for brev-

veksling, besøk og vennskap over landegrensene. Polenaksjonen fikk et stort korps av faste givere.³ Mange fortsatte å sende pakker regelmessig i år etter år.

I pakkene kunne det være kaffe, skinkebokser, sardiner og annen hermetikk; leverpostei, rosiner, svisker, syltetøy, sjokolade, knekkebrød, vitaminpiller, tannkrem, såpe, vaskepulver, sanitetsbind, vaskekluter. Men også klær: strømper og sokker, gensere, boblejakker, frakker og sko. Til å begynne med kostet det 30 kroner å sende pakke,

men prisen økte til 40 og senere 50 kroner per kolli.⁴ For fraktpengene ble det kjøpt inn ekstra mat og forbruksvarer som de visste det var behov for, særlig ost, hermetikk, toalettsaker og vaskepulver. I løpet av de første tre årene gikk minst 20 trailer-laster med innsamlede klær og sko til Elblag. I tillegg ble det sendt medisiner, medisinsk utstyr, vitaminer, morsmelktillegg, barnegrøt, barneklær, sjuke-

Olav T. Laake hadde kontakt med Lech Walesa flere ganger under og etter innsamlingsaksjonen. Foto: privat.

hussenger, rullestoler, symaskiner og datautstyr.

Planen var å sende én transport annen hver uke. Pågangen av pakker gjorde det nødvendig å kjøre oftere – både før og etter jul det første året, men også senere. Mer enn en gang måtte det hyres inn en ekstra trailer og sendes to biler samtidig for å få pakkene unna. Like før jul 1981 leverte en av trailerne bortimot 2000 pakker i Elblag.⁵

MOTTAKSAPPARATET MÅTTE FUNGERE

Det var viktig å få på plass et mottaksapparat som fungerte godt. Gjennom Polsk Norsk Forening i Stavanger kom Polen-aksjonens arbeidsutvalg i kontakt med representanter for Solidaritet og den katolske kirken i Elbląg. Laake reiste med den første transporten, møtte nøkkelpersoner og ble enig med polakkene om hvordan pakkene skulle behandles og distribueres. Ved siden av framtreddende tillitsvalgte i den lokale Solidaritet-for- eningen kom domprost Mieczyslaw Józefczyk til å bli en krumtapp i arbeidet med å dele ut pakkene blant folk i Elbląg. Józefczyk kunne tysk og var lettere å kommunisere med enn polakker flest. Etter at mange av Solidaritets tillitsvalgte og medlemmer ble arrestert før jul i 1981, fikk den katolske kirken nærmest eneansvar for at pakkene ble fordelt mest mulig rettfærdig.⁶

- Vi stoler på dere, men vi kommer til å foreta inspek- sjoner, hadde Laake sagt til polakkene da hjelpe- sendingene startet.

Og Stavanger sendte representanter til Elbląg mer enn en gang for å se til at alt gikk rett og riktig for seg. Laake var der, Halvor Hjertvik og Lars Gellein reiste ned, og flere representanter for Polsk Norsk Forening fulgte med pakke-traileren. Sentralsjukehuset sendte en hel delegasjon, ledet av direktør Olav Larsen, for å undersøke nærmere hvilke behov byens sjukehus hadde, og se hvordan

polakkene hadde gjort bruk av utstyret som allerede var sendt.

Likevel kom det klager. Trailersjåførene meldte fra om svin; de var sikre på at det hadde vært færre pakker i traileren når den kom fram til Elbląg enn ved avreise fra Stavanger. Ved et par anledninger hadde øyenvitner sett at det ble stjålet fra pakkene mens lasten ble inispisert på grensen. Fram til februar 1984 hadde Polen-komiteén fått melding om at ca. 25 pakker var kommet bort under

transporten, men det kunne ikke utelukkes at svinnet var høyere.⁷

I samme tidsrom kom det aksjonsledelsen for øre at det var misnøye med mottaksapparatet i Elbląg. Det var i første rekke Solidaritet-folk som klaget og hevdet at de ble forfordelt: De mente deres medlemmer var hardest rammet av myndighetenes tiltak, og derfor burde ha fortrinnsrett.

Klagene forårsaket så stor oppstandelse at Stein Viksveen trakk seg fra Polen-komiteens arbeidsutvalg ved årsskiftet

Innlevering og innlasting av Elbląg-aksjonens pakker foregikk i Havnelageret, men i løpet av 1980-årene ble det organisert flere andre innsamlinger, både i Stavanger og andre steder i fylket. Som vi ser var givergleden overveldende. Polsk Norsk Forenings leder Tadeusz Wielechowski (det store bildet) var en sentral skikkelse i innsamlingsarbeidet.
Foto: Rogalands Avis/Stavanger byarkiv.

1983-84, og begynte å organisere alternative hjelpesendinger gjennom den nystartede Solidaritetsaksjonen. Viksveen var kritisk til transportørens priser, til mottaksapparatet i Elbląg og tok til orde for å legge om hele Polen-aksjonen.⁸

Utover våren 1984 var det flere episoder som tydet på at polske myndigheter hadde skjerpet kontrollen med hjelpesendingene fra Norge. Tre kartonger med den russiske regimekritiker og Nobelpris-vinner Aleksandr Solzjenitsyns siste bok, i polsk oversettelse, ble beslaglagt på grensen. Bøkene var med i en trailer, sendt av en hjelpeaksjon i Sandnes, på vei til den polske byen Olsztyn, sør-øst for Elbląg. I etterkant ble Sandnes-aksjonens transportør nektet visum til Polen. Konsul Jerzy Mruk ved den polske ambassaden i Oslo vakte oppsikt da han uttalte at polske myndigheter fremdeles var interessert i pakker fra nordmenn som ønsket å hjelpe, men ikke fra krefter som ville «ha krig i Polen».⁹

Ledelsen i Polen-komitéen i Stavanger brukte tid og krefter på å rydde opp i kalamitetene. Laake dro til Polen for å finne ut om det var hold i påstandene og snakket med Wałęsa, som også hadde gode kontakter på høyt nivå i den katolske kirken. De ble enige om at det ville være klokt å la kirkeledelsen håndtere saken. Etter en tid kom det brev fra landets fremste kirkeleder, kardinal Jozef Glemp, som konkluderte med at han hadde full tillit til

Józefczyk og mottaksapparatet i Elbląg. Det ble innført flere nye rutiner for hjelpesendingene, og Polen-komitéen fikk avtale med polske myndigheter om at trailerne skulle plomberes på grensen og tollklareres i Elbląg. I 2014 karakteriserer den daværende Solidaritet-lederen i Elbląg, Ryszard Kalinowski, uroen rundt hjelpesendingene som storm i et vannglass.¹⁰

Domprost Mieczysław Józefczyk – var sentral i mottaksapparatet i Elbląg. I perioder fungerte prestegården hans nærmest som et sosialkontor.

- Vi som besøkte Elbląg, kunne ved selvsyn konstatere at domprostens bolig fungerte nærmest som et sosialkontor, poengterer Laake i dag. Han mener pakkene ble fordelt så rettferdig som det lot seg gjøre. De private pakkene som ble sendt med Elbląg-aksjonens trailere, gikk i stor grad til fattige, hjelpetrengende familier, etter anbefaling av kirken. Uadresserte pakker, klær, sko og andre varer ble delt ut på grunnlag av lister som prestene ute i bydelene hadde satt opp. Enslige kvinner med små barn, sjuke familieforsørgere og minstepensjonister ble prioritert.

For Laake og Elbląg-aksjonen var det viktig å unngå at det gikk politikk i saken. Han er overbevist om at det ville vært ødeleggende for aksjonen dersom det hadde skjedd. Lokale myndigheter ville gjerne møte dem mens de var i Elbląg, men utsendingene fra Stavanger unnskyldte seg med at de ikke hadde tid.

„PÅ SAMMENBRUDDETS RAND“ I den kritiske perioden deltok organisasjoner og privatpersoner fra en rekke europeiske land i et omfattende hjelpearbeid for Polen. Det er innlysende – og dokumentert – at landets myndigheter fulgte nøye med, våkne for at hjelpeaksjonene skulle bli utnyttet politisk. På den annen side måtte det være svært vanskelig å si nei til humanitær hjelp i den situasjon landet befant seg i. Bare en ukes tid før

Pakker på Havnelageret.
Foto: Rogalands Avis/Stavanger byarkiv.

unntakstilstanden ble proklamert, konkluderte internasjonale hjelpeorganisasjoner med at landets økonomi var «på sammenbruddets rand», og at massiv internasjonal hjelp var påkrevet hvis det ikke skulle bli «hungersnød i Polen denne vinteren».¹¹ Vel et halvår før hadde myndighetene innført rasjonering over hele landet på kjøtt, smør, mel, ris og hvete, og i juli ble den første hungersmarsjen arrangert. Både EF, USA, Sovjetunionen og andre østblokkland hadde gått inn med hjelpeprogrammer, verdt flere titalls milliarder kroner. Likevel var det regelrett matmangel, ikke minst i byene,¹² da stats-

minister Jaruzelski slo til mot Solidaritet, internerte flere tusen av medlemmene og innførte unntakstilstand i landet.

ROGALENDINGERS HJERTER BANKER FOR POLEN

Polen- eller Elblåg-aksjonen i Stavanger var ikke alene om å sende pakker. Andre hjelpeaksjoner vokste fram. Humanitære organisasjoner, aviser, bedrifter, fagfor-

Pakkeinnsamling i Stavanger og på Klepp.
Foto: Rogalands Avis/Stavanger byarkiv.

eninger, etter hvert også idrettslag og skoleklasser i fylket satte i gang med egne innsamlinger.

Rogalands Avis oppfordret leserne til å sende pakker i posten. I samarbeid med polakker i Stavanger formidlet avisen navn og adresser til trengende i Krakow-distriktet, og i slutten av november 1981 ekspederte Stavanger postkontor 100 pakker daglig til Polen. Pågangen fortsatte fram til jul og enda lenger. Familier fra hele Sør-Rogaland sendte postpakker til Polen.

Stavanger og Sandnes Samvirkelag leverte fra seg 365 postpakker før jul, og sendingene fortsatte utover vinteren. Ansatte i Det Stavangerske Dampskibsselskap samlet inn 20 000 kroner og kjøpte 4,5 tonn mat og medisiner. 230 pakker ble sendt med rederiets eget skip M/S «Haukeli» som var framme i Stettin (Szczecin) i god tid før jul. Røde Kors i Rogaland fikk avgårde tre trailere før jul. De to første hadde med seg til sammen 40 tonn pakker fra

Statsminister Wojciech Jaruzelski bidro til at nødsituasjonen i landet forverret seg, da han innførte unntakstilstand i Polen i desember 1981. I ettertid har Jaruzelski unnskyldt seg med at han var under sterkt press fra Sovjetunionen og at han proklamerte unntakstilstand for å unngå intervensjon.
Foto: Terje Johansen

enkeltpersoner og familier i Sør-Rogaland. Den ene gikk til Elbląg, den andre til en landsby i nærheten av Warszawa. Rett før jul kjørte enda en bil – fra Kopervik til Gorzów Wielkopolski – med 16,5 tonn mat, samlet inn i regi av Røde Kors-avdelinger i Haugesund, Tysvær, Åkra, Kopervik og Skudenes.

En trailer med 20 tonn frossen okselever, innkjøpt i

Danmark for penger innsamlet gjennom Polen-aksjonen, passerte grensen samme natt som unntakstilstanden ble innført. Sjøføren kom seg til Elbląg uten store problemer og leverte matvarene på byens slakteri, hvor folk fra Solidaritet tok hånd om dem.

Norges Kooperative Landsforening (NKL) og Norsk Folkehjelp gikk sammen om en landsomfattende innsamlingsaksjon. Landets 1700 samvirkelag solgte gavebrev, som ble omsatt i pakker med mat og andre varer. Pakkene gikk med trailer til familier i Polen. Målsettingen var 100 000 gavebrev, men i januar 1982 hadde NKL/Norsk Folkehjelp solgt gavebrev for mer enn 20 millioner kroner.¹³

Mot slutten av året bevilget også den norske regjeringen 17,5 millioner kroner til humanitære organisasjoner som drev hjelpearbeid i Polen. Pengene ble brukt til mat og medisiner.¹⁴

ENESTÅENDE DUGNADSIINNSATS

Da statsminister Wojciech Jaruzelski natt til 13. desember 1981 brukte politi- og militærmakt i et forsøk på å knuse Solidaritet og polakkenes håp om en mer demokratisk framtid,¹⁵ ble den polske krisen enda bedre synlig for omverdenen, og genererte enda mer sympati, enda mer moralsk og materiell støtte. At sovjetiske soldater samtidig begynte å rasle med sabelen ved landets østgrense, gjorde ikke den internasjonale opinionen mindre opprørt. I Stavanger og andre norske byer gikk folk i fakkeltog med transparente som uttrykte full støtte til Solidaritet. «Hendene vekk fra Polen, Sovjet», krevde Elbląg-aksjonens leder.

Det folkelige, ikke-voldelige opprøret som startet med streikeaksjoner i de polske østersjøbyene sommeren 1980, var begynnelsen på en utvikling som endte med de øst-europeiske kommunistregimenes fall. Opprøret, ledet av Solidaritet i tett allianse med den sterke katolske kirken og flere andre grupperinger, hadde sin bakgrunn i en langvarig tillitskrise mellom styremaktene og det polske folk, men det var dagligdagse problemer knyttet til økte matpriser, matmangel og materiell nød som utløste aksjonene. Etter myndighetenes anslag mot Solidaritet i desember 1981, gjenvant organisasjonen under Wałęsas ledelse senere sin posisjon og fortsatte kampen utover i 1980-årene. Da Solidaritet fikk delta i parlamentsvalget i 1989 og vant en knusende seier, var det en begivenhet som skulle få dyptgripende historiske konsekvenser. I alle disse årene gikk det en jevn strøm av pakker fra Stavanger til Elbląg. Kanskje hjelpesendingene fra Stavanger, Norge og verden for øvrig på sin måte medvirket til å åpne et lukket samfunn, og til å rettferdiggjøre befolkningens krav om forandring og et bedre liv.

Elbląg-aksjonens trailere transporterte omkring 80 000 pakker fra 1981 til 1991.¹⁶ Det meste av dette ble sendt i løpet av de første årene; mot slutten gikk bare to-tre trailere i året til Elbląg. Kommunens utgifter til selve aksjonen var beskjedne – omkring 150 000 kroner over en tiårs periode. I tillegg brukte to ansatte ved informasjonsavdelingen av sin arbeidstid på aksjonen, uten at kommunen krevde refusjon for dette. Elbląg-aksjonen ble finansiert av enkeltpersoner og familier som med jevne mellomrom handlet inn mat, gjorde klar pakker, leverte dem på Havnelageret og betalte for transporten. Av i alt 4,5 millioner frakt-kroner ble godt og vel halvparten brukt

til innkjøp av ekstra mat, vitaminer, medisiner og medisinsk utstyr. Resten gikk med til å dekke transportkostnadene.

Det er vanskelig å anslå hvor mange pakker som alt i alt ble sendt til Polen før jul 1981 og i tiden som fulgte. Men det er ingen tvil om at den utenlandske nødhjelpen var livsviktig i en svært vanskelig tid for polakkene, selv om

*Toralf Bertelsen fra Stavanger organiserte sin egen Polen-innsamling.
Foto: Rogalands Avis/Stavanger byarkiv.*

ikke alle landsbyer og ikke alle byer fikk like god oppfølging som Elbląg.

Nordmenn er kjent for sin giverglede, men likevel er det langt fra alle innsamlingsaksjoner som har like stor appell. Hvorfor ble Elbląg-aksjonen en suksess? Kanskje fordi den fra begynnelse til slutt både på norsk og polsk side ble støttet og skjøttet av krefter med innflytelse. Kanskje fordi så mange regner polakkene som noen av våre nærmeste

slektninger i Europa. Antakelig også fordi aksjonen var en anledning til å gi kommunistiske makthavere et spark på skinneleggen. Men sannsynligvis mest av alt fordi den berørte oss på det personlige plan.

Stavangers engasjement, og da særlig Elblåg-aksjonen, vil bli husket som en enestående dugnad og et ekstraordinært fenomen i den kalde krigens tid, ikke alene på grunn av oppslutningen og den lange varigheten, men like mye fordi den skapte menneskelig varme og gode vibrasjoner, mellomfolkelig forståelse og vennskapsbånd over landegrensene.

TAKKNEMLIGHET OG MEDALJER

Polakkene satte stor pris på pakkene fra Stavanger. Både Lech Wałęsa, domprost Mieczysław Józefczyk og kardinal Józef Glemp ga gjentatte ganger uttrykk for sin anerkjennelse. Glemp og Józefczyk var på besøk i Stavanger for å takke. Og aksjonens leder Olav T. Laake ble invitert til Polen for å motta æresbevisninger som takk for innsatsen han selv og andre hadde gjort. Laake ble tildelt kardinal Glemps jubileumsmedalje, Solidaritets takknemlighetsmedalje og organisasjonens krystallrose. I 2011 fikk han Ridderkorset av Republikken Polens Fortjenesteorden.¹⁷

I 2014 er Elblåg en mer moderne og velfungerende by enn i 1980-årene. Lokale myndigheter har brukt ressurser på gjenoppbygging og byfornyelse. Elblåg er blitt regionens kultur- og utdanningssenter, og har samtidig sterke in-

dustritradisjoner, knyttet til bryggerier, skipsverft og metallurgisk industri. I dag bor folk bedre, spiser bedre og har det gjennomgående bedre enn for 30 år siden. Nesten alle familier har egen bil.¹⁸ Men det fins fortsatt problemer.

Høy arbeidsledighet, som i utallige andre europeiske byer, gjør framtidsutsiktene usikre.

Kardinal Jozef Glemp og Olav T. Laake

Dagens Elblåg-boere husker pakkene fra Stavanger. Men det er ingen som vil tilbake til sulten, nøden og fattigdommen.

NOTER

- [1] Kalinowski bor i dag i Stavanger med sin familie. I 2014 er han leder i Polsk Norsk Forening og leder av innvandrerrådet i kommunen.
- [2] Polsk Norsk Forenings medlemmer gjorde en enestående frivillig innsats og bidro sterkt til at innsamlingsaksjonen kunne holde det gående i år etter år.
- [3] 1300 var kartotekført, i følge Laake.
- [4] I følge Åge Askø (RA 22. februar 1984), og Laake.
- [5] RA 22. februar 1984.
- [6] I følge Laake.
- [7] Etter råd fra folk som kjente forholdene, ble det lagt nylonstrømper og noen esker sjokolade bakerst i trailerne. Etter det ble visstnok svinnet mindre.
- [8] Stavanger Aftenblad 4. juni 1964.
- [9] RA 12. mai 1984.
- [10] Kalinowski i e-post, mars 2014.

- [11] NTB, Rogalands Avis, 4. desember 1981.
- [12] Artikkeforfatteren var selv i Polen i desember 1981 og fikk oppleve hjerteskjærende nød på nært hold, både i Krakow og Warszawa. Jeg traff mennesker som sjelden eller aldri fikk spise seg mette. – I dag har vi vært i butikk etter butikk, men det er ikke brød å få tak i noen steder, fortalte de i Krakow.
- [13] I følge fagredaktør Arild Johannessen, Coop, februar 2014.
- [14] Rogalands Avis, 17. desember 1981
- [15] I følge Kalinowski ble over 10 000 Solidaritet-tillitsvalgte og medlemmer internert i løpet av to år. I desember 1981 ble det arrestert og internert ca. 5000 personer.
- [16] Notat fra Laake til Stavanger kommune.
- [17] Polsk fjernsyn har for øvrig laget en film om Elblag-aksjonen.
- [18] I følge Kalinowski, 2014.